

ÂŞIK TÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TASAVVUF

Nedim BAKIRCI*

Özet: Âşıklık geleneği köklü bir gelenek olup bugüne kadar sayısız âşıklar yetişmiştir. Bu âşıklar usta çırak ilişkisi çerçevesinde diyar diyar dolaşarak sanatlarını icar etmişlerdir. Bu âşıkların bir kısmı saz çalıp hazırlıksız şiir söylerken bir kısmı da saz çalamayıp sadece şiir söylemektedirler. Saz çalıp irticalen şiir söyleyen âşıkların dışında kalan, belli bir topluluğu oluşturmayan, ancak halkın duygu ve düşüncelerini şiirlerle dile getiren âşıklar vardır ki, bunlara halk şairi veya halk âşığı adı verilmektedir. Böyle bir âşık da Niğde'de yetişmiş Altunhisarlı Âşık Tâhirî'dir.

Âşık Tâhirî, ilköğrenimini kasabasındaki mahalle mektebinde yapmıştır. Daha sonra Bor ve Kayseri'deki medreselerde öğrenim görerek kasabasına döndüğü bilinmektedir. Babasının çok varlıklı olmasından dolayı medreselerde okutturmuş, şer'i ve dini ilimleri öğrenmiştir. Dolayısıyla medrese tahsili gördüğü için hem hece ile söylediği veya yazdığı hem de aruz ile söylediği veya yazdığı şiirlerinde pek çok konu ile birlikte tasavvuf konusunu da işlediğini görülmektedir.

Bu bildiride Âşık Tâhirî'nin şiirlerinde işlediği tasavvuf konusu ele alınıp yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Âşıklık Geleneği, Âşık Tâhirî, Tasavvuf.

Sufism In The Poems Of Minstrel Tâhirî

Abstract: The tradition of minstrelsy is a deep-rooted tradition and countless minstrels have been raised to this day. These minstrels have traveled from country to country within the framework of the master-apprentice relationship and have practiced their art. While some of these minstrels play the saz and recite poems without preparation, some cannot play the saz and only recite poems. Apart from the minstrels who play saz and recite improvised poetry, there are minstrels who do not form a certain community but express the feelings and thoughts of the people through poems, and they are called folk poets or folk minstrels. One such bard is minstrel Tahirî from Altunhisar, who grew up in Niğde.

Minstrel Tâhirî, received his primary education in the neighborhood school in his town. It is known that he later studied in madrasahs in Bor and Kayseri and then returned to his town. Since his father was very wealthy, he had him educated in madrasahs and learned sharia and religious sciences. Therefore, since he received a madrasah education, it is seen that he dealt with the subject of Sufism along with many other subjects in his poems that he sang or wrote in syllables and in aruz.

In this paper, the subject of Sufism that Minstrel Tahirî dealt with in his poems was discussed and interpreted.

Key words: Minstrel, minstrel tradition, Minstrel Tahirî, Sufism

Giriş

Tâhirî mahlasıyla şiir yazan aşığımızın asıl adı Mehmet'tir. Daha çok Âşık Tâhirî olarak bilinen şair H. 1227/ M.1812 yılında Niğde'nin Bor ilçesinin Altunhisar (Anduğu / Ortaköy) kasabasında (ilçesinde) dünyaya gelmiştir (Tan-İvgin 1983: 9). Babası kasabanın zengin eşraflarından Ağazade Hacı Ali Ağa, annesi ise Raziye hanımdır (Angı-Angı 2007: 9). Âşık Tâhirî'nin Arif ve Sadık adlarında iki kardeşi vardır.

Şiirlerinde Nuri ve Celal adında iki oğlunun isminin geçtiği görülmektedir. Ancak kiminle evlendiğine dair bir kayıt yoktur. Ancak torunu Sare Mahin'le yaptığımız görüşmede onun anlattıklarına göre Âşık Tâhirî Ulukışla'nın Maden köyünden Gelin Hanım adıyla anılan bir kızla evlenmiştir. Maden köyünden gelin alınıp gelinirken köyün gençleri gelini atının yularını tutup gelinin gitmesine izin vermezler. Ancak gelin yuları gençlerin elinden çekerek atını mahmuzlayıp yoluna devam eder. Muhtemeldir ki iki oğlu Gelin adlı hanımından dünyaya gelmiştir.

Tâhirî, ilkokulu kasabasındaki okulda tamamladıktan sonra medrese tahsili için Bor ve Kayseri medreselerine devam etmiştir. Eğitimi bitince köyüne geri dönmüştür (Oral 1955: 8).

Tâhirî, şiir sanatında etkilendiği âşıklar olup olmadığı bilinmemekle birlikte bazı şiirlerinde Gevheri, Emrah, Dertli ve Katibi gibi usta âşıkların isimleri geçmektedir (Angı-Angı 2007: 14; Oral 1955: 15). Dolayısıyla adı geçen âşıklardan etkilendiği söylenebilir. Ayrıca *Ela gözlerini sevdiğim dilber* ve *Salını salını gelen güzeller* mısrasıyla başlayan şiirleri

* Prof. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatları Bölümü, nbakirci@ohu.edu.tr.

dikkate alınırsa Tâhirî'nin Karacaoğlan'dan etkilendiğini söylemek yanlış olmasa gerek (Bakırcı, 2017: 80-81). Âşık Tâhirî pek çok âşıktan etkilendiği gibi çevresindeki âşıkları da etkilemiştir. Etkilediği âşıklar arasında Âşık Mustafa (Âşık Kemâlî Baba) ve Âşık Hafız gibi âşıklar sayılabilir (Bakırcı, 2017: 81).

Tâhirî, çiftçilikle uğraşmış ve zaman zaman ihtiyaç halinde imamlık ve vaizlik de yapmıştır (Oral 1955: 8; Tan-İvgin 1983: 9; Angı-Angı 2007: 9). Daimi memurluk yapmadığı ve geçici görevler üstlendiği bilinmektedir. Bu geçici görevlerden biri Âşâr kâtipliğidir. Tâhirî'nin bu işlerin dışında pek çok geçici işlerde çalıştığı çeşitli kayıtlarda belirtilmiştir. Ancak bu işlerin neler olduğu belirtilmemiştir.

Kaynaklarda ölümüyle ilgili çeşitli bilgiler yer almaktadır. Çiftehan ile Pozantı arasında bulunan Kırkgeçit çayı ile Çiftehan deresinin birbirine kavuştuğu yerin üzerindeki tahta köprüye oldukça yakın bir mesafede gömüldüğü tespit edilmiştir (Tan-İvgin 1983: 9). M. Emin Arısoy ve Tâhir Kutsi Makal ise Âşık Tâhirî'nin ölüm yılını H. 1298 (1882) olarak vermiştir

Görüşmelerimiz sırasında Âşık Tâhirî'nin torunu Sare Mahin'in annesi Ayşe'den dinlediği bilgilerden hareketle Tâhirî'nin ölümüyle ilgili şu bilgileri vermiştir: Tâhirî, öşür kâtipliği yaptığı sırada hastalanıp vefat eder. Tâhirî'nin atı kimseyi yanına yanaştırmaz. Atın üzerinde heybe vardır ve heybenin içi para doludur. At, Ali Hoca köyünden doğruca Anduğu'ya gelip evin önünde kişnemeye başlar. Tâhirî'nin hanımı Tâhirî'nin atını görünce kocasının öldüğünü anlar ve Celal'e seslenerek babasının öldüğünü söyler.

Vahap Okay ile Altunhisarlı Hacı Angı gibi araştırmacıların çalışmaları sonucunda Horoz köyünde ikamet eden Murtazaoğlu Ali Avcı'nın rehberliğinde Tâhirî'nin mezarı bulunur ve Altunhisar ilçesine taşınır.

Kültür Bakanlığı ve hemşehrilerinin yardımıyla 28 Mayıs 1984 tarihinde görkemli bir törenle Âşık Tâhirî Anıtı açılışı yapılır (Bakırcı, 2017: 72).

Divan-ı Tâhirî adında bir divanı vardır. Divanı 23 sayfadan oluşmaktadır. Bor Halil Nuri Bey kütüphanesinde 7920 numarada kayıtlıdır. Divanın dışında 1901 yılına ait bir cönkte Tâhirî'nin 46 şiirine yer verilmiştir. Bu iki eser daha sonra Bor Halil Nuri Kütüphanesinden alınarak Konya Bölge Yazma Eseler Kütüphanesine taşınmıştır (Bakırcı, 2017: 94). Bu eserin baş tarafında “Nefs-i Anduğu kasabası derununda müteveffa Mehmet Tâhir Efendi merhum rahmetullahı ayehin 29 hurufat üzerine müseddes ve muhammes tertip ettiği divanı her ne hâle mebnî ise ziya olarak bazı divan ve eş'arının müfredat muharreridir” (Oral 1955: 16) şeklinde bir açıklama yer almaktadır.

Âşık Tâhirî medrese tahsili görmüş, bazen halk şiiri tarzında bazen de divan şiiri tarzında şiirler yazan bir “kalem şûarası”dır (Tan-İvgin 1983: 9). Çünkü Tâhirî saz çalmasını öğrenememiştir. Ancak o, civar köyleri gezerek, köy odalarında veya kahvehanelerde sohbet eder, koşma, destan tarzında şiirler okur ve rastladığı güzel köy kızlarına şiirler yazardı (Oral 1955: 8-9). Hatta bir şiirinde Âşık Tâhirî şiirlerini hem söylediğini hem de yazdığını söylemektedir (Bakırcı, 2017: 77).

İsmail Özmel bir şair gözüyle Tâhirî'nin şairliği ile ilgili şunları söyler: “Tâhirî şairlik yönünden vasatın üstünde bir şairdir. Yalnız onun velut bir şair olduğunu söylemeliyiz. Ele aldığı konular hayatın içindendir. Teşbihleri kuvvetlidir ve bu ifadeye bir kuvvet kazandırmaktadır.” (Özmel 2009: 51).

Âşık Tâhirî şekil itibarıyla âşık şiirinin alışılmış yapısını kullanmakla birlikte medrese tahsili görmesine bağlı olarak da aruz vezniyle de şiirler yazmıştır. Şiirlerinde en çok koşma tarzını kullanmıştır. Koşma dışında nefes, muamma ve destan tarzında şiirleri de vardır. Hece ölçüsü olarak bakıldığında en çok on bir heceyi kullanmış, bunların yanı sıra yedi ve sekizli hece ölçüsünü de tercih etmiştir. Bu şiirlerinde yarım, tam ve zengin kafiye kullanmıştır.

Âşık Tâhirî'nin aruzla şiir yazması onun klasik şiire ne kadar aşina olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Elimizdeki şiirlerden de anlaşılacağı gibi aruzla yazdığı

veya söylediği şiirler hece ile yazdığı veya söylediği şiirlerden fazladır. Bu durum klasik şiirde de ne kadar usta olduğunu gösterir. 52 şiiri Failatün, failatün, failatün, failün; 8 şiiri Mefailün, mefailün, mefailün, mefailün; 1 şiiri Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün/ Feilün; 3 şiiri Mefulü, mefulü, mefulü, feulün kalıbıyla yazılmıştır (Bakırcı, 2017: 100-101).

Hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde aşk, sevgili, rakip, gönül, dert, keder, ayrılık, gurbet, felekten ve kaderden şikâyet, tabiat, kıtlık, din, tasavvuf gibi konular işlenmiştir. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerinde ise özellikle naat ve münacaat ağır basmaktadır.

Tâhirî'nin heceli şiirlerinde dil ve üslup açısından bölge insanının konuştuğu dil kullanılmıştır. Ayrıca medrese eğitimi aldığı için şiirlerinde Farsça ve Arapça kelime ve tamlamalar da oldukça fazladır. Bunların dışında mahalli söyleyişlere ve Niğde ağızlarında rastlanan kelimelere yer verildiği görülmektedir (URL-1).

Âşık Tâhirî'nin Şiirlerinde Tasavvuf

Âşık Tâhirî, medrese tahsili görmesinden kaynaklı olarak hem hece vezniyle hem de aruz vezniyle şiirler söylemiştir. Tâhirî şiirlerinde divan şiirinde kullanılan mazmunlara yer vermiş ve görmüş olduğu eğitimin etkisiyle de tasavvufi bilgilerini şiirlerinde işlemiştir.

Aşağıdaki dördlükte âşık sevdiğinden ayrı düşerse üzüleceği, ayrı düşmemek için de tarikata karşı Allah'ın muhabbet vermesi anlatılmıştır. Bu ifadelerden hareketle Âşık Tâhirî'nin bir tarikata intisap etmiş olacağı düşünülebilir.

*Kişi mahbubundan düşerse cüdâ
Feryad eder eyvah eyvah diyerek
Tarikata muhabbet versin Hüdâ
Geçer günü dergâh dergâh diyerek* (Bakırcı, 2017: 86)

Dünyada insanın amacı Allah'ın rızasını kazanmaktır. Eğer insan O'nun rızasını kazanmazsa melekler amel defterini solundan sunarlar. İşte bundan kurtulmak için aşk ile Allah yolundan gitmek gerek. O yola girilmişse girdiği yoldan dönmek edna(değersiz, aşağıda olan) kula yakışmaz.

*Hüda razı olsa edna kulundan
Melekler sunmazlar defter solundan
Girmişiz ne çare aşkın yolundan
Geri dönmek bu sevdaya yakışmaz* (Bakırcı, 2017: 222)

Tâhirî ilahi aşkın efsunuyla yanıp tutuşan ve aşk uğrunda gönlü acıyan bir âşıktır. İlahi aşk gönlünü yakıp kavurdukça o sabırla sebatla beklemektedir. Bu bekleyiş onun Allah'ın keremiyle affına sebep olacaktır.

*Aşk-ı efsunumla eyâ dil veremdir şüphesiz
Yandı dil biçare kaldı lâceremdir şüphesiz
Sadhezarân cürm-ü isyanım nihayet yok hesap
Yahşi fazlından bize aff-ı keremdir şüphesiz* (Bakırcı, 2017: 252)

Aşağıdaki dördlükte ise Tâhirî ilahi aşktan dolayı ızdırap çekmeye devam ettiğini belirttiikten sonra bu aşkın karşısında gökyüzü bile cezbeyle O'nu zikrettiğini söyler.

*Kimde var aşk yaresi asla ilaç olmaz ana
Cezbe-i raksa düşer efgan ile arz-ı sema
Hak hitabın eyledi levlak yeter ibret sana
Nezd-i aşka şüphesiz kalb-i basarımdan çıkar* (Bakırcı, 2017: 243)

Âşık Tâhirî ilahi aşkla gece gündüz ağlayıp inler. Bu inleyiş öyle büyüktür ki gönül şehrini tarumar etmiştir. Ancak Allah'ın en güzel isimlerini zikreden kalp hazineye ulaşır ve boşta kalmaz.

*Tâhirî insaf eder leyl ü nehar ahım duyan
Tarumar etti gönül şehrin nice kıldı ziyan
Bin bir ismin zikreden boşta kalır mı bil âyan*

İsm-i âzam definesi kalb-i hisarından çıkar (Bakırcı, 2017: 243)

Âşık Tâhirî çeşitli yerlerde Peygamberimizi öven mısralar söylemiştir. Ey gönül aşk takkesi dardır giyilmez. Sana hep söylüyorum, gül yolunda binlerce zahmet ve çile vardır. Bu çileye talipsen gel. Bu yolda yürümek her kesin kârı değildir. Eğer çıktığın yoldan dönersen bu sana ardır.

Ey gönül aşk takyesi dardır demez miydin sana

Gül yolunda bin bela vardır demez miydin sana

Herkesin kârı değil gitmek mezâhim râhına

Bâdehû dönmek geri ârdır demez miydin sana (Bakırcı, 2017: 226)

Âşık Tâhirî, kâinatın Hz. Muhammet'in yüzü suyu hürmetine yaratıldığını bilen bir âşıktır. Hz. Muhammet dünyaya geldiğinde cümle mahlûkatı Allah onun şerefine yaratmıştır.

Muhammed Mustafa Şahım beli dünyaya bir geldi

Yarattı cümle mahlûku veli dünyaya bir geldi (Bakırcı, 2017: 236)

"Levlâke levlâke Lema halaktül-eflâk. Sen olmasaydın, sen olmasaydın, Ben âlemi yaratmazdım." hadisinden hareketle Tâhirî yukardaki düşünce çerçevesinde âlemlere rahmet olarak gönderilen iki cihan serveri Hz. Muhammet hürmetine yaratıldığını anlatmıştır.

Levlâke şanında kıldı dünyayı

Âleme teşrifin âhir efendim

Müsaahhar eyledi güneşi ayı

Ol şakk-al-kamer zâhir efendim (Bakırcı, 2017: 190)

Allah'ın kudretinin büyüklüğünü dünyada yaratılmış pek çok şeyde görebiliriz. İnsanın bu kudreti görmemesi için gözlerinin kör, kulaklarının sağır olması gerekir. Zira bir yumurta bile Allah'ın kudretini gösteren en güzel delillerdendir. Ona can veren ve ondan can çıkaran da Allah'tır.

Tâhirî demişler ismi müsemma

Hürmet-i zatınla eyledik ihya

Bize yumurtayı yapmış muamma

Lakin sözüm yumurtaya yakışmaz (Bakırcı, 2017: 223)

Henüz bu dünya yaratılmamışken Allah, ruhlar âlemini yarattı. Orada bütün ruhları bir araya toplayıp "Elestü bi-Rabbikum?" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusu yöneltilince ruhlar "Bela!" (Evet) demişlerdir. Böylece Allah ile ruhlar arasında bir sözleşme yapılmış ve Allah o mecliste verilen söze sadık kalıp kalmadıklarını anlamak için insanları bu dünyaya göndermiştir. İnsan inleyip sızlandıkça bu açığa çıkar. Bu aslında bize bir nimettir. Zira ahu zar edip gönül kadehinden içilen aşk şarabı bizi kendimizden geçirir.

Matla-i feyz-i Hüda bezmi elestten yadigâr

Her ne denlü intizar ettikse oldu aşikâr

Bahşi nahnü kasemnadır bize bu ahu zâr

Cam-u dilden âşık-ı sermesti didâr olmasın (Bakırcı, 2017: 241)

Aşk bir sermayedir, muhabbet etmeyen bilmez. Aşkın bir sermaye olduğunu ancak muhabbete meyledenler bilir. Hallac-ı Mansur da aşk için boynuna kırmızı kemend bağlanmasına bile razı olmuştur. O "Ene'l Hakk. Ben Hakk'ım" dediği için idam edilmiştir. Onu anlamak istemeyenler söylediği sözün mana derinliğini hiç düşünmemişlerdir. Onun bu sözü Hakk'tan rivayeten söylediği kaydedilmekle beraber fena halinde iken söylediği veya kendisine batıl olmadığını ifade etmek için sardettiği de nakledilir (Gökbel, 2019: 272). Hakk gerçek ve doğru anlamlarına geldiği gibi aynı zamanda İslam'da Allah'ın isimlerinden biridir ve bu söz kişinin Allah ile birleşip bütünleştiği, Allah'ın kişide vücut bulduğu anlamındadır. Başka bir ifadeyle kişinin varlığının Allah'ın varlığı içerisinde eriyip yok olmasını Mansur da bu sözle "Ben Hak'tan bir parçayım." demek istemiş ancak darağacına gitmekten kurtulamamıştır. Şeyh Vefa'ya; "Mansur niçin Ene'l- Hakk dedi?" diye sormuşlar. Cevabı;

“Ene’l-Batıl mı deseydi?” olmuştur (Kaya, 2010: 303; Gökbel, 2019: 273). Görülüyor ki, Ene’l-Hakk ben batıl değil, gerçeğim. Bilindiği üzere tasavvufta zahir değil batın önemlidir. Yani kişinin dış görünüşü değil onun maneviyatını yansıtan içi, bir sözün ise ilk akla gelen anlamı değil, arka plandaki anlamı önemlidir. Bu düşünceler aşığın şu dizelerinde dile gelmiştir:

*Bu bir sermaye-i aşktır muhabbet etmeyen bilmez
Kemend-i la’li-i Mansur muhakkak dâre bağlandı
Cemal-i pâkidir maksut bu vechim lale renk oldu
Çeker reyhane-i hasret vücudum mâre bağlandı* (Bakırcı, 2017: 235)

Sonuç

Âşık Tâhirî, köyünde özel hocadan eğitim alıp babasının yönlendirmesiyle Bor ve Kayseri’deki medreselerde eğitimini tamamlamış bir âşıktır. Dolayısıyla dini ve tasavvufi bilgilere sahip olan âşığımız, şiirlerinde pek çok konunun yanı sıra tasavvuf konuları da işlemiştir. Sonuç olara şiirlerinde bir tarikata girmek, Allah’ın rızasını kazanmak, ilahi aşka tutulup ızdırap çekmek ve bu acıyla Allah’ı zikretmek, gönül kavramı, Peygamberimizi doğumu, dünyanın geçiciliği, Allah’ın kudretinin büyüklüğü, elest meclisinde verilen söze sadık kalmak gibi pek çok tasavvufi konuyu işlediği görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Angı, Dudu, H. Angı (2007), *Ölümünün 124. Yıl Dönümünde Altunhisarlı Âşık Tahirî*, Ankara: Angı Yayınları.
- Arısoy, M. Emin (1961), *Şiirde Bor ve Bor Şairleri Antolojisi*, Niğde: Tuğrul Matbaası.
- Bakırcı, Nedim (2017), *19. Yüzyıl Âşıklarından Âşık Tâhirî*, Konya: Kömen Yayınları.
- Ergun, Saadettin Nüzhet (1926), *Halk Şairleri*, İstanbul.
- Gökbel, Ahmet (2019), *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi başkanlığı.
- Kaya, Doğan (2010), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1963), *Saz Şairleri Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Köprülü, M. Fuat (1964), *Türk Saz Şairleri*, Ankara: Güven Basımevi.
- Oral, Mehmet Zeki (1955), *Niğdeli Şair ve Âşıklardan Orta Köylü Âşık Tahirî*, Ankara: Yeni Matbaa.
- Özkubat, Tevfik, N. Tan (1975), *Bor’lu Kemalî Baba*, Ankara: Nüve Matbaası.
- Özmel, İsmail (2009), *Niğdeli Şair ve Yazarlar*, Niğde: Niğde Valiliği Yayınları.
- Tan, Nail (2006), *Altunhisarlı Âşık Kemâlî Baba Hayatı Sanatı Şiirleri*, Ankara: BRC Basım Matbaa.
- Tan, Nail, H. İvgin (hızl.) (1983), *Âşık Tahirî Bibliyografyası Hayatı-Âşıklık-Sanatı*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- URL-1: Bakırcı, Nedim (2013), *Âşık Tâhirî*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tahiri-ortakoylu>), Erişim Tarihi 19.02.2025.

